

MAL REJİMİ DAVALARINDA ARABULUCULUK MÜMKÜN MÜ?¹

Av. Meryem BİRİNCİ BAYKAL ²

ÖZET

Bu çalışma, aile hukukunda arabuluculuk kurumunun özellikle mal rejimi uyuşmazlıkları bakımından uygulanabilirliğini normatif bir bakışla incelemektedir. Çalışmada, HUAK m. 1/2, 1/3 ve 18/3 hükümleri ile Türk Medenî Kanunu’nun mal rejimine ilişkin emredici düzenlemeleri karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiş; taraf özerkliği–kamu düzeni dengesi, statü–patrimonyal hak ayrımı ve güç dengesizliği gibi kavramsal eksenler üzerinde durulmuştur. Araştırma bulguları, mal rejimi tasfiyesinin salt malvarlığına ilişkin bir işlem olmaktan ziyade aile birliğinin sona ermesine bağlı statü ilişkisi doğurduğunu; bu nedenle arabuluculuğun, aile hukukunun kamu düzenine dayalı yapısıyla sistematik biçimde bağdaşmadığını ortaya koymaktadır. HUAK m. 18/3 uyarınca öngörülen duruşmalı icra edilebilirlik denetimi, arabuluculuk sürecini serbest bir özel hukuk aracı olmaktan çıkararak yargısal onaya tabi denetimli bir modele dönüştürmektedir. Bu durum, özellikle kadın–erkek arasındaki ekonomik ve psikolojik eşitsizliklerin belirgin olduğu aile hukukunda gönüllülük varsayımını zayıflatmaktadır. Sonuç olarak, aile hukukunda arabuluculuk, esas çözüm yolu değil; yalnızca sıkı yargısal gözetim altında işletilebilecek tali bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, mal rejimi uyuşmazlıklarında delil ve bilirkişi temelli, hızlandırılmış ve uzmanlaşmış yargılama modellerinin geliştirilmesini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile Hukuk, Arabuluculuk, Mal Rejimi Uyuşmazlıklar, Kamu Düzeni, İcra Edilebilirlik Denetimi

¹ Bu makale Meryem BİRİNCİ BAYKAL’ın İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalında, Prof. Dr. Ahmet BAŐÖZEN’in danışmanlığında hazırladığı “Mal Rejimi Davalarında Yargılama Usulü” başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

² Avukat, Bayburt Barosu Yönetim Kurulu Üyesi ORCID: 0009-0006-6583-7006 61meryembirinci@gmail.com

IS MEDIATION POSSIBLE IN PROPERTY REGIME CASES?

ABSTRACT

This study examines the applicability of the institution of mediation in family law, with a particular focus on property regime disputes, from a normative perspective. It conducts a comparative analysis of Articles 1/2, 1/3, and 18/3 of the Law on Mediation in Civil Disputes (HUAK) and the mandatory provisions of the Turkish Civil Code concerning matrimonial property regimes. The research discusses the interplay between party autonomy and public order, the distinction between status and patrimonial rights, and the problem of power imbalance within family relations. Findings demonstrate that the liquidation of the matrimonial property regime, although seemingly patrimonial, is inherently linked to the status-based nature of the dissolution of marriage, rendering mediation systematically incompatible with the public-order foundations of family law. The judicial enforceability review required under Article 18/3 of HUAK transforms mediation from a free private-law mechanism into a supervised, court-dependent model, thereby undermining the presumption of voluntariness in contexts marked by economic and psychological asymmetries between spouses. Consequently, mediation in family law should not be regarded as a primary dispute resolution method, but rather as a subsidiary tool under strict judicial oversight. The study recommends strengthening evidence- and expert-based accelerated judicial procedures for the efficient resolution of property regime disputes.

Keywords: Family Law, Mediation, Matrimonial Property Regimes, Public Policy, Enforceability Review of Mediation Agreements

GİRİŞ

Aile hukukunda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde yalnızca yargısal yollar değil, tarafların iletişim kurarak uzlaşması ve gönüllü çözüme yönelmesi de giderek önem kazanmaktadır. Modern hukuk sistemleri, toplumsal barışı güçlendirmek ve yargı organlarının iş yükünü azaltmak amacıyla alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini (AUÇM) geliştirmiştir. Bu yöntemler arasında yer alan arabuluculuk, taraf özerkliğini esas alması, süreci hızlandırması ve mahkeme dışı çözüm olanağı sunması bakımından özel bir konuma sahiptir. Türkiye’de arabuluculuk, 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) ile yasal zemine kavuşturulmuştur. Anılan Kanun’un 1/2. maddesi uyarınca arabuluculuk yalnızca tarafların “üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklar” bakımından uygulanabilir; ayrıca aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıklar açıkça kapsam dışında bırakılmıştır (Altıntaş, 2021). Bu hüküm, arabuluculuk kurumunun sınırlarını çizmekle birlikte, aile hukukuna ilişkin bazı alanların arabuluculuk sistematikle uyumlu olup olmadığı tartışmasını da beraberinde getirmiştir.

Aile hukuku, salt bireysel menfaatlerin değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve kamu yararının korunduğu bir hukuk dalıdır. Evlilik birliği, yalnızca sözleşmesel bir ilişki olmayıp kamu düzenine ilişkin yönleriyle de devletin denetimi altındadır. Bu nedenle, aile hukukunda taraf iradesi sınırsız değildir; yargısal müdahale, çoğu durumda koruyucu ve denetleyici nitelik taşır. Bu durum, özünde taraf iradesine, eşit müzakere koşullarına ve gönüllülüğe dayanan arabuluculuk kurumu ile doğal bir gerilim yaratmaktadır. Özellikle kadın-erkek arasındaki yapısal eşitsizlik, ekonomik bağımlılık, duygusal veya psikolojik baskı gibi olgular, aile hukukunda “özgür irade” varsayımını fiilen geçersiz kılmaktadır. Dolayısıyla aile hukukunda arabuluculuk, çoğu durumda taraflar arasında eşit bir müzakere zemini oluşturmamaktadır.

Bununla birlikte, HUAK sistematigi ve doktrinde yapılan tartışmalar, aile hukukunun tümüyle arabuluculuk kapsamı dışında bırakılmadığını göstermektedir. Nitekim kamu düzenine ilişkin statü meseleleri (örneğin boşanma, velayet, soybağı, kişisel ilişki kurulması) arabuluculuğa elverişli görülmezken, patrimonial nitelikli talepler –örneğin boşanmanın mali sonuçları, nafaka miktarları veya mal rejiminin tasfiyesine ilişkin alacak talepleri– belirli koşullar altında arabuluculuğa konu olabilmektedir. HUAK m. 18/3 hükmü de bu kapsamda önemlidir; zira aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının icra edilebilirlik serhinin “duruşmalı” olarak verileceğini düzenleyerek hem taraf özgürlüğünü hem de kamu düzeni denetimini eşzamanlı biçimde güvence altına almaktadır.

Ancak mal rejimi uyumsuzluklarının arabuluculuğa elverişliliği konusunda doktrinde tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Türk Medenî Kanunu’nda düzenlenen mal rejimi hükümleri, her ne kadar görünürde malvarlığına ilişkin alacak haklarına dayansa da özünde aile birliğinin sona ermesi ve kişisel statünün değişimi sonucunda doğan hakları konu edinmektedir. Bu nedenle, mal rejimi davalarının arabuluculukla çözülmesi; kamu düzeni, aile hukukunun koruyucu işlevi ve taraflar arası güç dengesizliği bakımından ciddi sakıncalar barındırmaktadır.

Bu makale, söz konusu tartışma çerçevesinde mal rejimi davalarında arabuluculuğun mümkün olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle arabuluculuğun normatif çerçevesi ve aile hukukuna uygulanabilirlik koşulları ele alınacak, ardından mal rejimi tasfiyesi bağlamında arabuluculuğa elverişlilik ölçütleri tartışılacaktır. Devamında arabuluculuk süreci sonunda düzenlenen anlaşmaların icra edilebilirliği ve yargısal denetim düzeyi değerlendirilecek; son bölümde ise öğretildeki görüşler ışığında arabuluculuğun aile hukuku bakımından doğurduğu teorik ve pratik sorunlar irdelenecektir. Böylelikle çalışma, hem normatif hem de uygulamaya dönük bir perspektifle, aile hukukunda arabuluculuk kurumunun sınırlarını ve hukuki meşruiyetini analiz etmeyi hedeflemektedir.

1. ARABULUCULUĞUN HUKUKİ VE NORMATİF ÇERÇEVESİ

1.1. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununun Amacı ve Sistematik Konumu

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, modern hukuk sistemlerinde yargısal etkinliği artırmanın yanı sıra, toplumsal barışı ve adalete erişimi güçlendiren tamamlayıcı mekanizmalar olarak gelişim göstermiştir. Bu eğilim, yalnızca mahkemelerin iş yükünü azaltmakla sınırlı olmayıp, taraflar arasındaki iletişimi onarmayı, uyuşmazlıkları daha kısa sürede, daha düşük maliyetle ve karşılıklı memnuniyet temelinde çözmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle arabuluculuk, “çatışmanın çözümü” kadar “ilişkinin yeniden inşası” işleviyle de dikkat çekmektedir.

Türk hukukunda arabuluculuk kurumu, 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) ile pozitif hukukta yerini almıştır. 22 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe giren kanun, yargı dışı çözüm yöntemlerine sistematik bir zemin kazandırmış ve bu yönüyle 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na (HMK) tamamlayıcı nitelikte bir mevzuat olmuştur. Kanunun gerekçesinde açıkça ifade edildiği üzere, HUAK’ın temel amacı; tarafların serbest iradelerine dayalı, dostane, gizli ve etkin bir çözüm yöntemi aracılığıyla uyuşmazlıkların barışçıl biçimde çözülmesidir.

HUAK m. 1/1 hükmü uyarınca, arabuluculuk; tarafların, üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri özel hukuk uyuşmazlıklarını, tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişi aracılığıyla çözmeleri sürecidir. Bu tanım, arabuluculuk kurumunun iki temel sınırını açıkça ortaya koymaktadır: (i) arabuluculuk yalnızca özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar bakımından uygulanabilir; (ii) uyuşmazlık konusu, tarafların serbestçe tasarruf edebileceği haklar kapsamında olmalıdır. Bu çerçevede, kamu düzenine, kişisel statüye, emredici hukuk kurallarına veya üçüncü kişilerin haklarına ilişkin uyuşmazlıklar arabuluculuğun kapsamı dışında kalmaktadır.

HUAK m. 2 hükmünde düzenlenen gönüllülük, eşitlik, tarafsızlık, gizlilik ve serbest irade ilkeleri, arabuluculuk kurumunun temel yapısal unsurlarını teşkil eder. Bu ilkeler, devlet yargısından farklı olarak, tarafların uyuşmazlık çözüm sürecine aktif olarak katılmalarını, iletişim kurmalarını ve kendi çözümlerini üretmelerini mümkün kılar. Ancak bu ideal modelin her hukuk dalı bakımından aynı düzeyde uygulanabilir olduğu söylenemez. Zira belirli hukuk alanlarında, özellikle aile hukuku gibi kamu düzeninin, statü ilişkilerinin ve güç dengesizliğinin belirgin olduğu alanlarda, arabuluculuğun temel ilkeleri olan serbest irade ve taraf özerkliği sınırlı şekilde işlerlik kazanabilir.

1.2. Aile Hukukunda Arabuluculuğa İlişkin Normatif Sınırlamalar

HUAK sistemi, aile hukukundan doğan tüm uyuşmazlıkları arabuluculuk kapsamı dışında bırakmamış, fakat bazı konularda açık sınırlamalar getirmiştir. HUAK m. 1/3 hükmü uyarınca, “aile içi şiddet iddiası bulunan uyuşmazlıklar” arabuluculuğa elverişli değildir.

Bu düzenleme, arabuluculuk sürecinin en temel ilkesi olan gönüllülük unsurunun, şiddet vakalarında gerçek anlamda var olamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Zira aile içi şiddet durumunda mağdurun iradesi baskı altında şekilleneceği için, taraflar arasındaki müzakere süreci eşit ve özgür koşullarda yürütülemez (Tanrıver, 2018, s. 225; Dural et al., 2020, s. 412). Bu istisna yalnızca şiddet fiilinin sabit olması halinde değil, iddiasının varlığı halinde dahi devreye girer. Bu yaklaşım, mağdurun korunmasına öncelik tanıyan insan hakları merkezli bir yorumun yansımasıdır. Öğretide de bu düzenlemenin, 6284 sayılı Kanun'un koruyucu hükümleriyle paralel olarak, kadın ve çocukların korunması amacıyla getirildiği ifade edilmektedir (Börü, 2017; Kavasoglu & Gündoğdu, 2021, s. 44; Dural et al., 2020, s. 398; 6284 sayılı Kanun, m. 1, m. 3). Bununla birlikte HUAK aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların tamamını kapsam dışı bırakmamıştır. Kanunun 18/3. maddesi, aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının icra edilebilirlik şerhi verilmeden önce hâkim tarafından duruşmalı olarak incelenmesi zorunluluğunu getirmiştir. Bu hüküm, aile hukukunun kamusal niteliği ile taraf iradesine dayalı arabuluculuk süreci arasındaki denge mekanizmasını kuran en önemli normatif düzenlemedir.

Hâkim, icra edilebilirlik şerhi talebini değerlendirirken yalnızca anlaşmanın şekli ve içeriği bakımından kamu düzenine, emredici hükümlere veya genel ahlâka aykırılık olup olmadığını denetler; anlaşmanın esasına, yani tarafların üzerinde mutabık kaldıkları çözümün içeriğine müdahale etmez (Tanrıver, 2018, s. 230; Altıntaş, 2024, s. 52; HUAK, m. 18/3). Bu düzenleme, arabuluculuğun gönüllü ve esnek yapısını korurken, aile hukukunun kamu düzeniyle olan bağlantısına uygun bir yargısal denetim katmanı oluşturur. Böylece arabuluculuk, aile hukuku bakımından ne tamamen yargı dışı bir mekanizma ne de tam anlamıyla yargısal bir süreçtir; her iki niteliği bünyesinde barındıran “denetimli özel hukuk çözüm yöntemi” olarak tanımlanabilir (Yener, 2021, s. 118).

Aile hukukunun yapısal özelliği, yalnızca bireysel menfaatlerin değil aynı zamanda toplumsal düzen ve kamu yararının korunmasına hizmet etmesidir. Bu sebeple aile hukuku alanında taraf iradesi sınırsız değildir. Evlilik birliği, basit bir özel hukuk sözleşmesi olmayıp kamu düzenine ilişkin yönleriyle devletin denetimine tabidir. Dolayısıyla aile hukukunda tarafların özgür irade beyanları, diğer özel hukuk alanlarındaki kadar geniş bir tasarruf alanına sahip değildir. Nitekim boşanma kararı, velayet, kişisel ilişki kurulması veya soybağı gibi statüye ilişkin haklar, yalnızca yargı kararıyla hüküm ve sonuç doğurabilir (Öztan, 2019, s. 21; Gençcan, 2023, s. 114). Buna karşılık boşanmanın mali sonuçları, örneğin yoksulluk nafakası, tazminat veya mal rejiminin tasfiyesine ilişkin alacak talepleri, patrimonial nitelikte olduklarından ilke olarak arabuluculuğa konu olabilecek alanlardır. Ancak bu hallerde dahi tarafların yaptığı anlaşmaların geçerliliği, kamu düzeni ve emredici normlar çerçevesinde yargısal denetime tabidir (Altıntaş, 2024, s. 53; Kavasoglu & Gündoğdu, 2021, s. 47; Börü, 2017, s. 106; Dural et al., 2020, s. 408).

1.3. Aile Hukukunda Arabuluculuğun Hukuki Niteliği ve Doktrindeki Tartışmalar

HUAK'ın getirdiği sistem, aile hukukunda arabuluculuğu tamamen dışlamayan ancak özel nitelikli bir denetim rejimine tabi kılan karma bir yapıyı benimsemiştir. Bu yapı, taraf özerkliği ile kamu düzeni arasında denge kurmayı amaçlayan özgün bir model olarak değerlendirilebilir. Öğretide, bu modelin niteliği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir görüşe göre, aile hukukuna ilişkin patrimonial uyuşmazlıkların arabuluculuğa konu edilmesi, taraf özerkliğinin doğal bir sonucudur; zira bu talepler, kişisel statüden bağımsız olarak tarafların ekonomik menfaatleriyle ilgilidir. Diğer bir görüş ise, aile hukukundan doğan her uyuşmazlığın özünde statüye dayandığı ve dolayısıyla kamu düzeniyle ilişkili olduğu gerekçesiyle arabuluculuğun bu alanda sistematik olarak sınırlı kalması gerektiğini savunmaktadır (Altıntaş, 2024, s. 54–56; Kavasoglu & Gündoğdu, 2021, s. 45–47; Uyumaz & Erdoğan, 2015, s. 143–147; Börü, 2017, s. 107; Dural et al., 2020, s. 410–412). Gerçekten de mal rejimi tasfiyesi gibi görünüşte ekonomik nitelik taşıyan uyuşmazlıklar, çoğu zaman evliliğin sona ermesiyle bağlantılı olarak doğduğundan kişisel statünün değişimiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle arabuluculuk sürecinde taraf iradesinin şekillenmesi yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik faktörlerden de etkilenmektedir. Bu durum aile hukukunda arabuluculuğu diğer özel hukuk alanlarından ayıran en önemli özelliktir. Bu bağlamda, aile hukukunda arabuluculuk klasik anlamda tarafların serbest iradelerine dayalı bir “sözleşmesel uzlaşma modeli” değil, yargısal onayla tamamlanan karma ve denetimli bir uzlaşma sürecidir. Bu süreç yalnızca bireylerin değil, toplumun da korunması gereken değerlerini gözetmektedir. Özellikle çocukların üstün yararı, kadınların ekonomik ve psikolojik güvenliği gibi kamusal menfaatleri merkeze almaktadır. Böylelikle aile arabuluculuğu, Türk hukuk sisteminde özel hukuk özerkliği ile kamu düzeni arasındaki ince çizgiyi koruyan bir denge mekanizması işlevi görmektedir.

2. MAL REJİMİ UYUŞMAZLIKLARINDA ARABULUCULUĞUN ELVERİŞLİLİĞİ

2.1. Mal Rejimi Kavramı ve Hukuki Niteliği

01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu, eşler arasındaki ekonomik ilişkilerde köklü bir dönüşüm gerçekleştirerek, aile hukukunun malvarlığı düzenine ilişkin paradigmasını değiştirmiştir. Bu reform ile birlikte, önceki 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi döneminde geçerli olan mal ayrılığı rejimi terk edilerek, yasal mal rejimi olarak edinilmiş mallara katılma rejimi benimsenmiştir. Kanun koyucu, bu değişiklik ile evlilik süresince ortak emeğin ve ekonomik katkının hukuki karşılığını görünür kılmayı, özellikle gelir elde etmeyen veya ev içi emek harcayan eşin korunmasını amaçlamıştır. Böylece, evlilik birliğinin sona ermesi halinde eşlerin ekonomik açıdan güçsüz düşmesini önleyen, adalet ve eşitlik ilkeleri ekseninde modern bir paylaşım sistemi tesis edilmiştir (Dural et al., 2020, s. 369–370).

Edinilmiş mallara katılma rejiminin yasal mal rejimi olarak kabulü, yalnızca teknik bir düzenleme olmayıp aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir hak temelli dönüşüm niteliği taşımaktadır. Bu rejimle, özellikle kadın eşin evlilik süresince gerçekleştirdiği dolaylı katkıların (ev içi emek, çocuk bakımı, aile içi hizmet vb.) ekonomik değer olarak tanınması sağlanmıştır. Böylelikle aile hukukunun temelinde yer alan “eşitlik ve dayanışma” ilkeleri, malvarlığı ilişkileri alanına da yansıtılmıştır.

Mal rejimi kavramı, öğretide genel olarak eşlerin evlilik birliği süresince malvarlıkları üzerindeki mülkiyet, yönetim, tasarruf ve tasfiye ilişkilerini düzenleyen hukuki kurum şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yönüyle mal rejimi, evlilik birliği içerisinde eşlerin malvarlıkları üzerinde hangi haklara sahip olacaklarını, bu hakların nasıl kullanılacağını ve birliğin sona ermesi halinde malların nasıl tasfiye edileceğini belirleyen kurallar bütünüdür (Dural et al., 2020, s. 369–370; Öztan, 2019, s. 311; Zeytin, 2005, s. 22–23; Gençcan, 2023, s. 40–43). Dolayısıyla mal rejimi, eşlerin hem birbirlerine karşı hem de üçüncü kişilere karşı mali hak ve yükümlülüklerini sistematik bir çerçevede düzenleyen aile hukukunun ekonomik boyutunu teşkil eden bir alt kurumdur.

Mal rejimlerinin düzenlenme amacı, yalnızca malvarlıklarının paylaşımını sağlamak değildir; aynı zamanda evlilik birliğinin ekonomik yapısını şeffaflaştırmak, tarafların mülkiyet hakları ile yükümlülükleri arasında denge kurmaktır. Zira evlilik süresince edinilen malların mülkiyetine ilişkin açık bir sistem öngörülmediği takdirde, özellikle gelir elde etmeyen eşin katkısının ispatı güçleşmekte ve bu durum ekonomik adaletsizliklere yol açmaktadır. Bu nedenle, mal rejimi kuralları hem aile içi ekonomik ilişkilerde hukuki güvenliği sağlamakta hem de tasfiye aşamasında eşlerin malvarlığı üzerindeki haklarının korunmasına hizmet etmektedir.

Mal rejimi, eşler arasındaki mali ilişkilerin düzenlenmesi ve bu ilişkilerin hukuki çerçeveye oturtulması için oluşturulmuş bir kavramdır. TMK m. 202-281 arasında düzenlenen mal rejimleri; eşlerin sahip oldukları malvarlıkları üzerinde hangi haklara sahip olduklarını, bu hakların nasıl kullanılacağını, evlilik birliği sona erdiğinde malvarlıklarının nasıl tasfiye edileceğini belirler. Aynı zamanda bu düzenlemeler, eşlerin birbirine karşı mali hak ve yükümlülüklerini de kapsar.

Edinilmiş mallara katılma rejimi, esas itibarıyla şahsi mülkiyet sistemi ile paylaşmalı kazanç sistemi arasında denge kuran bir modeldir. Bu rejimde, eşler kişisel malları üzerinde tam tasarruf hakkına sahiptir; ancak evlilik süresince edinilen mallar, rejimin sona ermesiyle birlikte tasfiye edilir ve ortaya çıkan artık değer eşler arasında eşit olarak paylaşılır (TMK m. 236). Bu yapı, bir yandan bireysel mülkiyet hakkını korurken diğer yandan ortak emeğin karşılığını güvence altına almaktadır.

Sonuç itibarıyla mal rejimi kavramı, yalnızca evlilik içi mülkiyet ilişkilerini değil, aynı zamanda eşlerin ekonomik statülerini, sosyal konumlarını ve hukuk düzeninin aile içi adalet anlayışını da yansıtan bir kurumdur. Kanun koyucu 2002 reformu ile birlikte, evlilik birliğini yalnızca duygusal bir dayanışma değil, aynı zamanda ekonomik bir ortaklık olarak tanımlamış ve bu ortaklığın sonlanması halinde eşlerin katkı oranına göre adil paylaşımı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, modern aile hukukunun temel değerleri olan eşitlik, şeffaflık ve hakkaniyet ilkelerinin malvarlığı ilişkilerine yansıtılmasını sağlamaktadır.

2.2. Patrimonial Hak–Statü Hakkı Ayrımı Bakımından Elverişlilik Sorunu

Arabuluculuk kurumunun uygulanabilirliği, 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nun 1/2. maddesinde açıkça belirtildiği üzere, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri özel hukuk uyuşmazlıklarıyla sınırlıdır. Bu hüküm, hem konu bakımından özel hukukla sınırlılık hem de nitelik bakımından tasarruf serbestisi koşulunu bir arada aramaktadır. Aile hukukunda düzenlenen ilişkiler ise, doğaları gereği yalnızca tarafların iradesine bırakılmamış; kamu düzeni, toplumsal yarar ve aile birliğinin korunması gibi üstün değerlerle sıkı sıkıya ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple, aile hukukunda yer alan birçok hak ve ilişki, statü hakkı niteliği taşır ve bu haklar üzerinde tarafların serbestçe tasarruf etmesi mümkün değildir. Evlilik birliğinin kurulması veya sona erdirilmesi, velayet, soybağı yahut evlat edinme gibi kurumlar, kişisel statüye ve kamu düzenine ilişkin haklardır. Bu alanlarda birey iradesiyle yapılan işlemler, hukuk düzeninin emredici hükümleri karşısında sınırlı bir geçerlilik alanına sahiptir. Dolayısıyla arabuluculuğun temelini oluşturan taraf özerkliği, gönüllülük ve eşit müzakere ilkeleri, aile hukukunun koruyucu ve emredici yapısıyla doğal bir çatışma içindedir (Uyumaz & Erdoğan, 2015, s. 142–144).

HUAK m. 1/3 hükmü, aile içi şiddet iddiası bulunan uyuşmazlıkların arabuluculuk kapsamı dışında olduğunu açıkça düzenlemiştir. Bu düzenleme, yalnızca şiddet mağdurlarını koruma amacı taşımamakta; aynı zamanda aile hukukunda taraf iradesinin her zaman özgür biçimde oluşamayacağına dair kanun koyucunun sistematik kabulünü yansıtmaktadır. Gerçekten de aile içi ilişkilerde güç dengesizliği, ekonomik bağımlılık ve psikolojik baskı gibi olgular, özellikle kadınlar bakımından “serbest irade” varsayımını fiilen geçersiz kılmaktadır. Bu yönüyle aile içi şiddet istisnası, aynı zamanda aile hukukuna ilişkin statü meselelerinin arabuluculuk mantığıyla uyuşmadığının normatif göstergesidir (Tanrıver, 2018, s. 229–231; Börü, 2017, s. 103–108; Kavasoğlu & Gündoğdu, 2021, s. 781–783). Bununla birlikte öğretilde aile hukukuna ilişkin bütün uyuşmazlıkların arabuluculuk kapsamı dışında kaldığı yönünde mutlak bir görüş birliği bulunmamaktadır. Özellikle boşanmanın mali sonuçları ve mal rejimi tasfiyesi gibi patrimonial nitelikli uyuşmazlıkların, yüzeysel malvarlığına ilişkin talepler doğurduğu gerekçesiyle arabuluculuğa elverişli olduğu ileri sürülmektedir. Gençcan ve Güneri gibi bazı yazarlar, edinilmiş mallara katılma rejimi çerçevesinde ortaya çıkan değer artış payı veya artık değere katılma alacağı taleplerinin tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği haklar olduğunu, dolayısıyla arabuluculuk sürecinde çözümlenebileceğini savunmaktadır (Gençcan, 2023, s. 512–514; Güneri Yener, 2021, s. 176–179).

Ancak bu yaklaşım, sistematik ve dogmatik açıdan eleştiriye açıktır. Çünkü mal rejimi tasfiyesinin hukuki temeli, Türk Medenî Kanunu’nun 218 ve devamı maddelerinde yer alan emredici düzenlemelere dayanır. Bu hükümler yalnızca ekonomik paylaşım kurallarını değil, aynı zamanda evlilik birliğinin sona ermesiyle ortaya çıkan statü değişikliğine bağlı hakların dengesini de düzenler. Dolayısıyla, mal rejimi tasfiyesi görünürde malvarlığına ilişkin olsa da doğumu ve kapsamı itibarıyla aile hukukuna özgü koruyucu düzenlemelere tabi statü bağlantılı bir alandır. Bu sebeple, sırf patrimonial görünümüne dayanarak arabuluculuk kapsamına alınması, aile hukukunun sistematığıyla bağdaşmaz.

Dural–Öğüz–Gümüş (2020) tarafından da vurgulandığı üzere, mal rejimi tasfiyesi, her ne kadar eşlerin ekonomik menfaatlerini konu edinse de aile hukukunun emredici ilkelerine tâbidir ve klasik borçlar hukuku ilişkilerinden ayrılır. Tarafların TMK’nın öngördüğü paylaşım oranlarının dışına çıkarak anlaşma yapmaları mümkün değildir; zira bu, kamu düzenine ve eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eder. Bu durumda, tarafların mal rejimi alacakları üzerinde mutlak bir tasarruf serbestisinden bahsedilemez (Dural et al., 2020, s. 384–387; Uyumaz & Erdoğan, 2015, s. 155).

HUAK m. 18/3 hükmünde düzenlenen “aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının duruşmalı olarak incelenmesi” zorunluluğu da bu bağlamda önemlidir. Bu hüküm, aile hukukunda arabuluculuk anlaşmalarının doğrudan özel hukuk işlemi olarak geçerlilik kazanamayacağını, yalnızca yargısal denetim altında hukuki sonuç doğurabileceğini göstermektedir. Hâkim, bu inceleme sırasında sadece şekli denetim yapmakla yetinmez, anlaşmanın kamu düzenine, emredici hükümlere veya genel ahlaka aykırı olup olmadığını da değerlendirir. Böylelikle, arabuluculuk sürecinin nihai geçerliliği, devletin yargısal gözetimine bağlı hale gelir. Bu durum, arabuluculuğun özündeki özerk çözüm mantığıyla çelişmekte, fakat aile hukukunun koruma işlevi bakımından zorunlu bir güvenlik mekanizması oluşturmaktadır.

Aile hukukunun en belirgin özelliği, güçlü tarafı değil, zayıf tarafı korumayı amaçlayan normatif yapısıdır. Bu koruma yalnızca devletin aktif müdahalesi ve yargısal denetimiyle sağlanabilir. Evlilik birliği içinde kadınların ekonomik kaynaklardan dışlanması, ev içi emeklerinin sistematik biçimde görünmez kılınması ve ayrılık sürecinde karşılaştıkları psikolojik baskılar göz önünde bulundurulduğunda, arabuluculuk sürecinde gönüllülük ve eşitlik ilkelerinin somut biçimde gerçekleştiğini varsaymak çoğu durumda gerçekçi değildir. Bu nedenle, aile hukukunda arabuluculuk, biçimsel olarak uzlaşmayı teşvik etse de fiilen hak kaybı riskini artıran bir mekanizma hâline gelebilir.

Mal rejiminin tasfiyesine ilişkin protokollerin geçerliliği bakımından, tarafların beyanlarının hür irade ile ve eşit koşullarda müzakere edilip edilmediği belirleyici önemdedir. Yargıtay uygulamasına göre, protokol ve mahkeme huzurundaki beyanlar mahkeme içi ikrar niteliğinde olup tarafları bağlar; bu beyanlara rağmen aynı konuda yeniden dava açılması dürüstlük kuralına aykırılık teşkil eder. Bununla birlikte, taraf iradesinin fesada uğratıldığı, protokolün içeriğinin anlaşılmadığı veya baskı altında imzalandığı durumlarda, yapılan protokoller geçersiz kabul edilmektedir.

Eşit müzakere koşullarının varlığı, tarafların bilgilendirilmiş rızası ve irade serbestisinin sağlanıp sağlanmadığı yönünden değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, mal rejimi tasfiyesi protokollerinin geçerliliği, eşit müzakere koşullarının sağlanmasına bağlı olup, aksi hâlde geçersizlik gündeme gelir. Bu yaklaşım, Yargıtay kararlarında da benimsenmiştir (Yargıtay 2. HD, 2023; Yargıtay 2. HD, 2021; Gençcan, 2023, s. 522–525; Dural et al., 2020, s. 385–387; Kavasoğlu & Gündoğdu, 2021, s. 785–787; Uyumaz & Erdoğan, 2015, s. 155–156). Sonuç olarak patrimonial hak–statü hakkı ayrımı bakımından aile hukukunda arabuluculuğun elverişliliği oldukça sınırlıdır. Mal rejimi uyuşmazlıkları, görünürde malvarlığına ilişkin olsa dahi, aile statüsüne bağlı ve kamu düzeniyle yakından ilişkili bir nitelik taşır. Bu nedenle, söz konusu uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla çözümlenmesi hem aile hukukunun yapısal mantığına hem de devletin koruma yükümlülüğüne aykırıdır. Arabuluculuk bu alanda, yalnızca hâkim denetimine tabi, istisnai bir uzlaşma yöntemi olarak işlev görebilir. Gerçek ve kalıcı çözüm ise aile hukukunun kamusal boyutunu zedelemeyen, uzmanlaşmış ve hızlandırılmış yargılama mekanizmalarının güçlendirilmesinde aranmalıdır.

2.3. Kamu Düzeni ve Emredici Hükümlerle Olan İlişki

Mal rejimine ilişkin hükümler, Türk Medenî Kanunu’nun sistematığında emredici nitelikteki düzenlemeler arasında yer almaktadır. TMK m. 218–241 arasında düzenlenen edinilmiş mallara katılma rejimi, eşlerin evlilik süresince edindikleri mallar üzerindeki hakların kapsamını, oranını ve tasfiye esaslarını kanun düzeyinde belirlemiştir. Bu düzenleme, yalnızca eşlerin ekonomik ilişkilerini değil, aynı zamanda evlilik birliğinin adaletli biçimde sona ermesini sağlamayı amaçlayan koruyucu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla eşlerin bu hükümlerin dışına çıkarak mal paylaşımında farklı esaslar belirlemesi, ancak kanunun açıkça izin verdiği durumlarda mümkündür. Nitekim TMK m. 203–205 hükümleri, eşlerin yasal rejimden sapmalarını ancak belirli sınırlar dâhilinde ve şekil şartlarına bağlı olarak öngörmektedir. Bu yönüyle mal rejimi alanında taraf özerkliği, tam değil, sınırlı bir serbestlik olarak kabul edilmelidir (Dural et al., 2020, s. 373–380; Gençcan, 2023, s. 115–118, 423–431; Zeytin, 2005, s. 54–61; Acabey, 1988, s. 56; Sarı, 2007, s. 102–108; Uyumaz & Erdoğan, 2015, s. 151–153; Kavasoğlu & Gündoğdu, 2021, s. 784–787; Özbek, 2013, s. 45–52; Şıpka, 2007, s. 163–175). Bu bağlamda arabuluculuk süreci sonunda tarafların düzenledikleri anlaşmaların, TMK’nın bu emredici hükümleriyle çelişmemesi gerekir. Zira arabuluculuk anlaşması, taraf iradelerinin ürünü olsa da aile hukukunda kamu düzeninin koruma işlevi her zaman ön plandadır. Tarafların, paylaşım oranlarını veya katkı payı hesaplamalarını, kanunun öngördüğü dengeden uzak biçimde belirlemeleri, kamu düzenine aykırılık teşkil eder. Böyle bir durumda arabuluculuk anlaşması, icra edilebilirlik şerhi talebi sırasında hâkim tarafından geçersiz sayılacak ve icra kabiliyeti kazanamayacaktır. Bu husus, yalnızca teorik bir ihtimal olmayıp, uygulamada sıkça karşılaşılan bir durumdur. Özellikle taraflardan birinin ekonomik bakımdan zayıf olduğu, malvarlığına ilişkin bilgiye erişimde sınırlılıklar bulunduğu hallerde, arabuluculuk sürecinde yapılan anlaşmaların kanun koyucunun öngördüğü mülkiyet dengesini bozduğu görülmektedir.

HUAK m. 18/3 hükmünde öngörülen “duruşmalı icra edilebilirlik incelemesi” tam da bu ihtimali önlemeye yönelik bir güvenlik mekanizmasıdır. Bu hüküm, aile hukukunda arabuluculuğun diğer özel hukuk ilişkilerinden farklı olarak yargısal gözetim altında yürütülmesi gerektiği anlayışına dayanır. Hâkim, tarafların arabuluculuk sonucunda düzenlediği anlaşmayı sadece şekli yönden değil, aynı zamanda maddi hukuk bakımından da denetler. İnceleme sırasında hâkim; anlaşmanın TMK m. 218–241 arasında yer alan mal rejimi hükümleriyle, eşitlik ilkesine ve kamu düzenine uygun olup olmadığını değerlendirir. Özellikle paylaşım oranlarında hakkaniyet dışı bir dengesizlik, eşlerin mülkiyet hakkına veya malvarlığı paylarına ilişkin açık bir ihlal yahut TMK’nın emredici hükümlerine aykırı bir tasarruf tespit edilirse, icra edilebilirlik şerhi verilmez. Bu denetim mekanizması, arabuluculuğun klasik anlamda özel hukukta sahip olduğu iradi serbestlik karakterini aile hukukunda önemli ölçüde sınırlar. Başka bir deyişle, aile hukukunda arabuluculuk, taraf iradelerinin mutlak hâkim olduğu bir süreç değil, devletin yargısal denetimiyle geçerlilik kazanan denetimli bir uzlaşma modelidir. Bu yönüyle HUAK m. 18/3, arabuluculuğa “izin veren” değil, onu kamu düzeni filtresi üzerinden şekillendiren bir normdur.

Aile hukukunda kamu düzeninin varlığı, sadece formel bir kavram değil, aynı zamanda toplumsal adaletin, zayıf tarafın ve aile kurumunun korunmasını amaçlayan dinamik bir ilkedir. Özellikle mal rejimi tasfiyesine ilişkin uyuşmazlıklarda, kamu düzeni ilkesi, ekonomik açıdan güçsüz olan eşin (çoğunlukla kadınların) korunmasını sağlar. Eğer arabuluculuk süreci, bu koruma işlevini zayıflatacak biçimde uygulanırsa, aile hukukunun temel amacıyla çelişir. Bu nedenle, yargısal denetim, sadece anlaşmanın geçerliliğini kontrol eden bir prosedür değil, aynı zamanda toplumsal dengeyi koruyan bir güvence mekanizmasıdır. Sonuç itibarıyla mal rejimi alanında arabuluculuk, yalnızca TMK’nın emredici hükümleriyle çalışmayan, eşitlik ve hakkaniyet sınırları içinde kalabilen durumlarda geçerli olabilir. Ancak bu dahi, hâkimin kamu düzeni ve emredici normlar yönünden yapacağı duruşmalı inceleme ile mümkündür. Aile hukukunda arabuluculuk, bu nedenle klasik anlamda “taraf özerkliğine dayalı bir özel hukuk kurumu” olmaktan ziyade, kamu düzeninin sınırları içinde işleyen, yargısal denetime tabi özel bir uzlaşma aracıdır.

2.4. Kadın-Erkek Eşitsizliği ve Serbest İrade Sorunu

Aile hukukunda arabuluculuğun uygulanabilirliğini belirleyen en önemli faktörlerden biri de taraf iradesinin serbestçe oluşup oluşmadığıdır. Kadınların ekonomik bağımsızlıktan yoksun olması, evlilik süresince gelir kaynaklarına erişimin erkek eş tarafından kontrol edilmesi ve psikolojik baskı unsurları, arabuluculuk sürecinde gerçek anlamda bir müzakere eşitliği sağlamayı zorlaştırmaktadır (Şıpka, 2007, s. 163–175; Özbek, 2013, s. 45–52; Uyumaz & Erdoğan, 2015, s. 155–158; Kavasoğlu & Gündoğdu, 2021, s. 788–793). Bu durum HUAK’ın arabuluculuk ilkelerinden biri olan “gönüllülük” ilkesini fiilen işlevsiz hale getirir. Çünkü görünürde tarafların özgür iradesiyle kurulan bir anlaşma, gerçekte baskı altında verilmiş bir rıza olabilir.

Doktrinde bu nedenle, mal rejimi uyuşmazlıklarında arabuluculuğun, güç dengesizliğinin açık olduğu hallerde kamu düzenine aykırılık riski taşıdığı belirtilmiştir (Ayvayayla, 2002, s. 112–118; Şıpka, 2007, s. 163–175; Özbek, 2013, s. 45–52; Tanrıver, 2021, s. 310–315; Öztan, 2019, s. 255–258; Serozan, 2009, s. 72–78). Bu noktada aile hukukunda arabuluculuk uygulaması taraf özerkliği kadar koruma yükümlülüğü ilkesine de dayanmalıdır. Hâkim denetimi, yalnızca biçimsel bir kontrol değil aynı zamanda eşitliğin sağlanmasına yönelik Anayasa’nın 10. maddesi bağlamında bir güvence olarak değerlendirilmelidir.

2.5. Mal Rejimi Alacaklarının Hukuki Niteliği ve Arabuluculukta Kamu Düzeni Sınırı: HGK Kararı Işığında Değerlendirme

Mal rejimi hükümlerinin büyük bölümü emredici niteliktedir. TMK m. 218–241 arasında düzenlenen edinilmiş mallara katılma rejimi, eşlerin evlilik süresince edinmiş oldukları malvarlığı değerleri üzerinde hangi kapsamda hak sahibi olacaklarını, hangi hesaplama esaslarının uygulanacağını ve tasfiye sonunda ortaya çıkacak alacak hakkının çerçevesini kanun düzeyinde belirlemektedir. Bu nedenle eşlerin, mal rejiminin tasfiyesine ilişkin uyuşmazlıkları gerek aralarında yaptıkları anlaşmalarla gerekse arabuluculuk sürecinde akdettikleri sulh protokolleriyle, kanunun çizdiği çerçevenin tamamen dışına çıkarak serbestçe düzenlemeleri mümkün değildir. Kanunun izin vermediği ölçüde, özellikle paylaşım oranlarını, artık değere katılma alacağını veya katkı payı alacağını kamu düzenini zedeleyici biçimde ortadan kaldıran veya görünüşte saklayan anlaşmalar geçersiz olacaktır.

Hukuk Genel Kurulu’nun 29.11.2023 tarihli ve 2022/1205 E., 2023/1188 K. sayılı kararında da mal rejiminden kaynaklanan alacak taleplerinin niteliği ve bu alacaklara uygulanacak zamanaşımı süresinin başlangıcı tartışılırken, mal rejimi hükümlerinin sıradan borçlar hukuku ilişkilerinden farklı olarak aile hukukunun koruyucu niteliği içinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kurul çoğunluğu, yabancı mahkeme kararına dayanılarak açılan mal rejimi tasfiyesi davalarında zamanaşımı süresinin, 5718 sayılı MÖHUK m. 59 uyarınca yabancı boşanma kararının kesinleştiği tarihten itibaren başlayacağını kabul etmiş; böylece evliliğin sona erdiği tarih ile mal rejiminin sona erdiği tarih bakımından, yabancı ilâmın kesinleşme anını esas almıştır. Buna karşılık karşı oy yazılarında, TBK m. 149 ve 153 hükümlerine atıfla, zamanaşımının ancak hakkın Türk mahkemeleri önünde kullanılabilir hâle geldiği, yani tanıma/tenfiz kararının kesinleştiği tarihten itibaren işlemeye başlaması gerektiği; aksi halde hak sahibine fiilen dava açma imkânı tanınmaksızın zamanaşımının işletilmesinin hak arama özgürlüğüyle ve TMK m. 178’de öngörülen sistematikte bağdaşmayacağı belirtilmiştir. Bu tartışma, mal rejimi alacaklarının hukuki niteliğinin ve bu alacaklar üzerinde taraf serbestisinin sınırlarının, salt borçlar hukuku eksenli değil, aile hukuku–kamu düzeni eksenli bir bakışla değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 29.11.2023, E. 2022/1205, K. 2023/1188).

HUAK bakımından bakıldığında, mal rejimi tasfiyesine ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği tartışılırken de aynı kamu düzeni perspektifi dikkate alınmalıdır. Eşlerin malvarlığı dengesini ve evlilik süresince oluşan ekonomik birlikteliğin sonucunu doğrudan etkileyen bu tür alacaklardan vazgeçilmesini öngören veya kanunun öngördüğü asgari korumayı ortadan kaldıran anlaşmalar, HUAK m. 18 gereği icra edilebilirlik şerhi verilmesi aşamasında hâkim tarafından kamu düzenine ve emredici hükümlere aykırılık sebebiyle denetlenmek zorundadır. Nitekim HGK'nın anılan kararında da, zamanaşımı başlangıcı tartışması üzerinden, mal rejimi alacaklarının sırf şekli süre kurallarıyla tüketilemeyecek ölçüde korunmaya değer aile hukuku alacakları olduğu vurgulanmakta, bu yönüyle hâkimin rolünün ve yargısal denetimin önemi bir kez daha ortaya konulmaktadır.

Bu çerçevede, arabuluculuk süreci sonunda tarafların düzenledikleri anlaşmalar, emredici mal rejimi hükümlerine, TMK m. 178'de öngörülen sistematik zamanaşımı korumasına veya HGK'nın benimsediği aile hukuku ağırlıklı yorum çerçevesine aykırı düştüğü ölçüde, icra edilebilirlik şerhi verilmesi aşamasında mahkemece reddedilebilecek; hatta açık kamu düzeni aykırılığı halinde, tarafların irade beyanıyla dahi durum düzeltilemeyecektir. HUAK m. 18/3'te öngörülen “duruşmalı icra edilebilirlik incelemesi” tam da bu nedenle önem taşımakta, mal rejiminin tasfiyesine ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının, aile hukuku alanındaki kamu düzeni ve emredici hükümler süzgecinden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

3. ARABULUCULUK ANLAŞMALARININ İCRA EDİLEBİLİRLİĞİ VE YARGISAL DENETİMİ

3.1. Aile Hukukunda İcra Edilebilirlik Şerhi Kurumu ve Hukuki Niteliği

HUAK sisteminde, arabuluculuk süreci sonunda tarafların ulaşılmış oldukları uzlaşmanın mahkeme kararına eşdeğer bir hukuki sonuç doğurabilmesi ancak “icra edilebilirlik şerhi” verilmesi ile mümkündür. HUAK m. 18/1 uyarınca, taraflar arabuluculuk sonunda bir anlaşma belgesi düzenlemiş olsalar dahi, bu belge kendiliğinden mahkeme ilamı niteliği taşımaz; ancak icra edilebilirlik şerhinin verilmesi hâlinde ilamlı icra takibine konu olabilecek hukuki bağlayıcılık kazanır (Dural et al., 2020, s. 432; Gençcan, 2023, s. 217). İcra edilebilirlik şerhi, arabuluculuk anlaşmasının hukuk düzeninde hüküm ve sonuç doğurmasını sağlayan yargısal onay mekanizması olup bu niteliğiyle arabuluculuğun özel hukuk eksenli gönüllülük esasını devletin yargısal denetimi ile buluşturan bir köprü işlevi görmektedir. Özellikle aile hukukuna ilişkin anlaşmalarda icra edilebilirlik şerhi, taraf özerkliğinin sınırlarını belirleyen ve hukuk güvenliğini artıran koruyucu bir araç olarak ayrı bir önem taşır.

HUAK m. 18/3 hükmü, “Aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda arabuluculuk sonucunda yapılan anlaşmaların icra edilebilirlik şerhi verilmeden önce duruşmalı olarak inceleneceğini” düzenlemektedir. Bu düzenleme, aile hukukunun kamusal ve koruyucu niteliği nedeniyle, bu alanda yapılan anlaşmaların sıradan borç ilişkilerindeki akit serbestisi çerçevesinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığını açıkça ortaya koymaktadır (Güneri Yener, 2021, s. 103; Şensöz, 2007, s. 312; Zeytin, 2005, s. 189).

İcra edilebilirlik şerhi verilmesi sürecinde hâkimin rolü, HUAK m. 18/3 uyarınca, yalnızca denetim yetkisiyle sınırlıdır. Hâkim, arabuluculuk sonucunda düzenlenen anlaşmanın kamu düzenine, genel ahlaka, kişilik haklarına veya emredici hükümlere aykırılık içerip içermediğini değerlendirir; buna karşılık anlaşmanın maddi içeriğine müdahale etme yetkisine sahip değildir. Bu sınırlı yargısal inceleme, bir yandan arabuluculuk kurumunun taraf iradesine dayalı özerk yapısını korurken, diğer yandan kamu düzenine aykırı veya taraflardan birini açıkça dezavantajlı duruma düşüren anlaşmaların yürürlüğe girmesini engeller. Doktrinde bu aşama, denetimli özerklik ilkesi olarak nitelendirilmekte ve aile hukukunun koruyucu yapısıyla arabuluculuk arasındaki dengeyi sağlayan temel mekanizma olarak kabul edilmektedir.

Hâkimin incelemesi iki yönlüdür:

(i) Şekli Denetim: Arabuluculuk sürecinin usule uygun olarak yürütülüp yürütülmediği, tarafların rızasının açık ve özgür iradeye dayanıp dayanmadığı, anlaşma tutanağının usulüne uygun şekilde düzenlenip imzalandığı ve arabulucunun sicile kayıtlı olup olmadığı incelenir.

(ii) Maddi Denetim: Anlaşmanın içeriğinin kamu düzenine, Türk Medenî Kanunu'nun emredici hükümlerine veya genel ahlaka aykırılık oluşturup oluşturmadığı değerlendirilir. Özellikle aile hukukuna ilişkin anlaşmalarda, taraflardan birinin açık şekilde dezavantajlı duruma düşmesi, eksik bilgilendirme veya baskı altında irade açıklaması ihtimali de inceleme kapsamında ele alınır.

Bu iki düzeyli inceleme, aile hukukunda arabuluculuk uygulamasının keyfi bir irade beyanına dönüşmesini önleyen ve tarafların korunmasını sağlayan en önemli yargısal güvenlik mekanizmasıdır (Şensöz, 2007, s. 310; Zeytin, 2005, s. 192).

3.2. Aile Hukuku Alanında Duruşmalı İncelemenin Önemi

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 09.03.2021 tarihli ve 2020/3657 E., 2021/5123 K. sayılı kararında, taraflar arasında mal rejiminin tasfiyesine ilişkin yapılan özel protokolün, eşit müzakere koşullarının sağlanmadığı gerekçesiyle geçersiz sayılması gerektiği belirtilmiştir. Kararda, mal rejimine ilişkin protokollerin geçerli olabilmesi için tarafların hür irade ve eşit koşullar altında müzakere etmiş olmalarının zorunlu olduğu; bu koşullar sağlanmadığında, protokolün Türk Medenî Kanunu'nun emredici hükümleriyle bağdaşmayacağı vurgulanmıştır. Bu karar, mal rejimi tasfiyesinde tarafların serbest iradelerinin her zaman eşit koşullarda oluşamayabileceğine işaret etmekte; bu nedenle, mal rejimi alacaklarına ilişkin anlaşmaların, salt bir borçlar hukuku sözleşmesi gibi değil, aile hukukunun koruyucu niteliği içinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Yarg. 2. HD, 09.03.2021, E. 2020/3657, K. 2021/5123; Yargıtay 2. HD, 2021; Dural et al., 2020, s. 438; Gençcan, 2023, s. 227).

Öte yandan HUAK m. 18/3 hükmü, aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının icra edilebilirlik şerhi verilmeden önce duruşmalı inceleme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2022/4871 E., 2022/9532 K. sayılı kararında da, aile hukuku kapsamındaki bir arabuluculuk anlaşmasının duruşma yapılmaksızın onaylanmasının usule aykırı olduğu ve kararın bu sebeple bozulması gerektiği açıkça belirtilmiştir (Yarg. 2. HD, 28.11.2022,

E. 2022/4871, K. 2022/9532). Bu yaklaşım aile hukukunda taraflar arasında çoğu zaman mevcut olan ekonomik, sosyal ve psikolojik güç dengesizliğinin, hâkimin aktif denetimini zorunlu kıldığını göstermektedir. Duruşmada hâkimin tarafları bizzat dinlemesi, iradelerinin serbestçe oluşup oluşmadığını değerlendirmesi ve anlaşmanın emredici hükümlere uygunluğunu denetlemesi, aile hukukunun kamu düzeni boyutunun doğal bir gereğidir.

Sonuç olarak mal rejimi tasfiyesine ilişkin özel protokollerin geçerliliği; yalnızca taraf özerkliğine değil, aynı zamanda eşit müzakere koşullarının sağlanmasına ve mahkeme denetiminin varlığına bağlıdır. Benzer şekilde aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarında icra edilebilirlik şerhi ancak duruşmalı inceleme sonunda verilebilir; duruşmasız onay ise hem HUAK m. 18/3'e hem de Yargıtay içtihadına aykırıdır. Bu değerlendirmeler, aile hukuku alanında arabuluculuğun ancak sıkı yargısal denetim altında geçerlilik kazanabileceğini göstermekte ve uygulamanın çerçevesini çizmektedir.

3.3. Denetimin Kamu Düzeni ve Emredici Normlarla İlişkisi

Aile hukukunda kamu düzeni, taraf iradelerini sınırlandıran ve koruyucu nitelikte bir çerçeve oluşturan temel bir ilkedir. Türk Medenî Kanunu'nun 185 ve devamı maddelerinde evlilik birliğinin yükümlülükleri, 218–241. maddelerinde mal rejimi kuralları ve 328 ve devamı maddelerinde nafaka yükümlülükleri emredici şekilde düzenlenmiştir. Bu normatif yapı, aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde tarafların sözleşme serbestisini sınırlandırmakta ve arabuluculuk sürecinde yapılacak anlaşmaların içeriğini kanunun çizdiği çerçeveye uyumlu hale getirmektedir. Aksi yönde düzenlemeler, kamu düzenine aykırılık nedeniyle geçersiz sayılacaktır (Dural et al., 2020, s. 132; Kılıçoğlu, 2019, s. 405; Kavasoglu & Gündoğdu, 2021, s. 47). Arabuluculuk anlaşmalarına icra edilebilirlik şerhi verilmesi, salt teknik bir onay işlemi değil, kamu düzeni denetiminin son aşamasını oluşturmaktadır. HUAK m. 18/3 uyarınca, aile hukukuna ilişkin anlaşmalar duruşmalı olarak incelenmeli; hâkim, taraf iradelerinin serbestçe açıklanıp açıklanmadığını, anlaşmanın TMK'nın emredici hükümlerine ve eşitlik ilkelerine uygun olup olmadığını değerlendirmelidir. Özellikle mal rejimi tasfiyesine ilişkin uyuşmazlıklarda tarafların kanunen öngörülen artık değer payı, katkı payı alacağı veya katılma alacağı oranlarının taraf iradesiyle azaltılması veya tamamen bertaraf edilmesi, kamu düzenine açıkça aykırı olduğundan hâkimin icra edilebilirlik şerhi vermesini engelleyen bir durum oluşturur (Kavasoglu & Gündoğdu, 2021, s. 47). Bu nedenle tarafların kanunen mümkün olandan daha düşük bir artık değer payı belirlemesi veya mal paylaşımını eşitlik ilkesine aykırı biçimde düzenlemesi hâlinde, anlaşmanın geçersiz sayılması zorunludur (Dural et al., 2015, s. 4–7; Akıntürk & Ateş Karaman, 2014, s. 2–4). Hâkim, bu denetim sayesinde taraf iradesinin meşruiyet sınırları içinde kalmasını güvence altına alır ve arabuluculuk sürecinin aile hukukunun koruyucu işlevine zarar vermesini önler. FYani aile hukukunda arabuluculuk anlaşmalarının geçerliliği, taraf iradesinden ziyade emredici normlara ve kamu düzeni gerekliliklerine bağlıdır. Hâkimin icra edilebilirlik şerhi verme yetkisini kullanırken bu sınırları titizlikle gözetmesi hem tarafların hak kayıplarını önlemekte hem de arabuluculuğun aile hukukundaki dengeleyici rolünü pekiştirmektedir.

3.4. İcra Edilebilirlik Şerhinin Uygulamadaki Etkileri ve Başvuru Yolları

Aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarına icra edilebilirlik şerhi verilmesi, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu’nun 38. maddesi uyarınca bu belgelerin ilam niteliğinde belge haline gelmesini sağlar. Bu nitelik, anlaşmanın icra kabiliyetini güçlendirir, ancak anlaşmanın maddi anlamda kesinliğini ya da hukuki geçerliliğini güvence altına almaz. Aile hukuku alanında irade sakatlığı ihtimalinin, diğer özel hukuk ilişkilerine kıyasla çok daha yüksek olması sebebiyle, icra edilebilirlik şerhinin verilmesi taraf iradesinin meşruiyetine ilişkin denetimi ortadan kaldırmaz; sadece cebrî icra yoluna doğrudan başvurma imkânı sağlar (Özbek, 2013, s. 1021; Kaplan Güler, 2014, s. 78). Bu nedenle icra edilebilirlik şerhi verilmiş bir arabuluculuk anlaşmasına karşı:

- Türk Borçlar Kanunu’nun 27. maddesi çerçevesinde kamu düzenine aykırılık nedeniyle mutlak butlan,
- TBK m. 30 ve devamı uyarınca hile, korkutma, hata gibi irade fesadı halleri sebebiyle iptal,
- anlaşmanın sahte olması, anlaşma hükümlerinin yorumuna ihtiyaç duyulması veya anlaşmanın kapsamının belirlenememesi gibi durumlarda ayrı bir eda, tespit veya iptal davası açılması mümkündür.

Bu durum icra edilebilirlik şerhinin yalnızca “icra kabiliyeti” kazandırdığını buna karşılık “geçerlilik garantisi” sağlamadığını açık şekilde ortaya koymaktadır. Aile hukukunun yapısal nitelikleri düşünüldüğünde bu ayırım, uygulamada büyük önem taşımaktadır (Gençcan, 2023, s. 1125; Dural et al., 2020, s. 438).

Mahkeme uygulamaları da bu iki aşamalı sistematiği doğrulamaktadır. Bölge Adliye Mahkemesi kararlarında, aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarında hâkimin hem şekli hem de maddi denetim yönünden inceleme yapması gerektiği kabul edilmektedir:

- İzmir BAM 6. HD., E. 2020/787, K. 2020/1828 sayılı kararında, arabuluculuk faaliyeti sonunda düzenlenen tutanakların usulüne uygun şekilde düzenlenmesinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Bu karar, icra edilebilirlik incelemesinin şekli boyutunu öne çıkarır.
- Ankara BAM 35. HD., E. 2024/72, K. 2024/231 sayılı kararında, aile hukukuna ilişkin anlaşmalarda duruşmalı incelemenin zorunlu olduğu, hâkimin tarafları bizzat dinlemesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bu yaklaşım, HUAK m. 18/3 hükmünün aile hukukuna özgü koruyucu fonksiyonunu somutlaştırır.
- İzmir BAM 9. HD., E. 2020/1384, K. 2020/1000 kararında ise, icra edilebilirlik şerhi verilmiş olmasına rağmen anlaşmanın sahte olduğu iddiası, irade sakatlığı veya hükümlerin yorumlanmasına ihtiyaç duyulduğu hâllerde dava açılabilceği; icra edilebilirlik şerhinin geçerlilik denetimini bertaraf etmediği ifade edilmiştir.

Bu içtihatlar birlikte değerlendirildiğinde, aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarında mahkemelerin yeknesak bir uygulama standardına ulaşamadığı; bazı mahkemelerin denetimi şekli unsurlarla sınırlandırdığı, bazılarının ise maddi denetimi geniş yorumladığı görülmektedir. Bu durum aile hukukunda arabuluculuk kurumunun teorik temelinde yer alan kamu düzeni ile taraf özerkliği geriliminin yargısal uygulamaya da yansıdığını göstermektedir.

Aile hukukunda arabuluculuğun normatif konumu ise klasik anlamdaki özel hukuk özerkliğinden farklıdır.

Arbuluculuk kurumu taraf iradesine dayalı bir çözüm modelini esas alır; ancak aile hukuku kamu düzenine ilişkin bir alan olduğundan tarafların serbestçe tasarruf edebilecekleri konular sınırlıdır. Bu nedenle aile hukukunda arabuluculuk, tam özerklik modeliyle değil, yargı destekli uzlaşma modeli çerçevesinde uygulanabilir. Bu modelde:

- Taraf iradesi mutlak değil, yargısal denetimle çevrelenmiş sınırlı bir özerklik niteliği taşır,
- Hâkim incelemesi salt şekli değil, kamu düzeni, eşitlik ilkesi ve zayıf tarafın korunması esaslarına dayalı maddi bir değerlendirme içerir (Hatemi & Kalkan Oğuztürk, 2014, s. 8–9; Zevkliler et al., 1999, s. 741–744),
- İcra edilebilirlik şerhi, anlaşmanın hukuki sonuç doğurabilmesinin zorunlu ön koşuludur ve yargısal meşruiyet olmadan anlaşmanın icra kabiliyeti doğmaz (Özcan, 2004, s. 6; Tekinay, 1982, s. 3).

Bu anlayış, arabuluculuk kurumunun aile hukukundaki uygulamasının hem koruyucu devlet müdahalesi hem de taraf iradesinin belirli ölçüde tanınması arasında kurulan hassas bir dengeye dayandığını göstermektedir. Aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının icra edilebilirliğinin, yalnızca tarafların iradesine değil, aynı zamanda yargısal meşruiyet ve kamu düzeni denetimine bağlı tutulması; hem aile hukukunun koruyucu karakterini hem de hukuk güvenliğini sağlayan yapısal bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaplan Güler, 2014, s. 80; Dural et al., 2020, s. 5).

SONUÇ

Arbuluculuk, modern hukuk sistemlerinde yargının tamamlayıcısı niteliğinde kabul edilen alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Ne var ki HUAK m. 1/2’de arabuluculuk, açıkça “tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıkları” ile sınırlandırılmıştır. Aile hukuku alanında ise, statü ilişkisi ve koruma işlevi gereği, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri alan son derece dardır. Evlilik, boşanma, velayet, soybağı ve mal rejimi gibi kurumlar yalnızca eşlerin bireysel iradesine değil, aynı zamanda kamu düzenine ve devletin koruma yükümlülüğüne tabidir.

Bu çerçevede özellikle mal rejimi tasfiyesi, ilk bakışta patrimoniyal nitelikte görünse de özünde evlilik birliğinin sona ermesiyle ortaya çıkan statü değişikliğine bağlı hakların paylaşımına ilişkindir. TMK m. 218 ve devamı hükümleri, edinilmiş mallara katılma rejiminin kapsamını, tasfiyenin esaslarını ve katılma alacağının hesaplanma biçimini ayrıntılı ve emredici şekilde düzenlemektedir. Bu emredici yapı nedeniyle, eşlerin mal rejiminin tasfiyesinde kanunun öngördüğü sınırların dışına çıkarak serbestçe farklı paylaşım oranları kararlaştırmalarına hukuken geçerlilik tanınmamaktadır; HUAK m. 1'deki tasarruf serbestisi ölçütü bu alanda fiilen daralmaktadır.

HUAK m. 1/3 hükmü, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığını açıkça belirterek aile ilişkilerinde taraf iradesinin her zaman serbestçe ve baskıdan arı oluşmadığını yasama düzeyinde kabul etmektedir. HUAK m. 18/3 ise, aile hukukuna ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının icra edilebilirlik şerhi talebi üzerine duruşmalı olarak incelenmesi zorunluluğunu öngörmektedir. Bu düzenleme, arabuluculuğun aile hukuku alanında ancak hâkimin aktif gözetimi ve yargısal denetimi altında geçerlilik kazanabileceğini; başka bir ifadeyle, bu alanda arabuluculuğun serbest bir uzlaşma yolu değil, sıkı denetime tabi istisnâ bir mekanizma olduğunu göstermektedir.

Yargısal içtihatlar da bu yaklaşımı teyit etmektedir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 09.03.2021 tarihli, 2020/3657 E., 2021/5123 K. sayılı kararında, mal rejimi tasfiyesine ilişkin olarak eşler arasında yapılan özel protokol, eşit müzakere şartlarının gerçekleşmemesi ve zayıf taraf aleyhine sonuç doğurması nedeniyle geçersiz sayılmıştır. Bu karar, aile hukukuna ilişkin mali ve kişisel sonuçların salt sözleşmeye dayalı uzlaşma ile değil, yargısal denetim altında şekillenmesi gerektiği yönündeki doktrinel kabulün içtihatları yansıması niteliğindedir ve arabuluculuk benzeri süreçlerde dahi yargısal kontrolün zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Aile hukukunda, özellikle kadınlar bakımından ekonomik bağımlılık, sosyal baskı, aile içi güç ilişkileri ve psikolojik üstünlük gibi olgular, arabuluculuğun temel unsuru olan gönüllülük ve taraf özerkliğinin fiilen gerçekleşmesini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Bu koşullar altında yürütülen bir süreç, çoğu zaman gerçek anlamda serbest iradeye dayalı bir uzlaşmadan ziyade, güçlü tarafın iradesine tâbi bir kabullenme ile sonuçlanma riski taşımaktadır. Bu durum, kamu düzeni ve emredici hükümlerle şekillenen aile hukukunun koruma işleviyle doğrudan çatışmaktadır. Anayasa m. 41'de devlete yüklenen aileyi, özellikle kadın ve çocukları koruma ödevi de aile hukukunda uyuşmazlık çözümünün esas olarak yargısal mekanizmalar üzerinden yürütülmesini gerektirmektedir.

Bu çerçevede, sonuçlar şu şekilde sistematikleştirilebilir:

- Mal rejimi ve boşanmanın mali sonuçları yargısal usullere tabidir.
- Mal rejimi tasfiyesi ve boşanmanın mali sonuçları, görünürde patrimoniyal nitelikte olsalar dahi, aile hukukunun statü temelli koruma alanına dâhildir ve TMK m. 218 vd. hükümlerinin emredici niteliği gereği, esasen mahkeme önünde yürütülen yargısal usullerle çözümlenmelidir.

- HUAK m. 18/3, arabuluculuğu aile hukukunda yargısal denetime bağlar.
- Aile hukukundan doğan uyuşmazlıklara ilişkin arabuluculuk anlaşmalarının duruşmalı icra edilebilirlik incelemesine tabi tutulması, bu alanda arabuluculuğun serbest bir sözleşme alanı değil, yargı destekli ve sınırlı bir uzlaşma yöntemi olarak kabul edildiğini göstermektedir.
- Kadın ve çocukların korunması için uzmanlaşmış yargısal mekanizmalar önceliklidir.
- Taraflar arasındaki yapısal güç dengesizliği, gönüllülük ilkesinin pratikte zayıflaması ve hak kaybı riskleri dikkate alındığında, uzman aile mahkemeleri, sosyal hizmet desteği ve çok disiplinli yargılama modelleri, arabuluculuk mekanizmasına nazaran daha güvenli ve koruyucu bir çözüm yoludur.
- Aile hukukunda arabuluculuğun genişletilmesi Anayasa m. 41 ile sınırlıdır.
- Arabuluculuğun aile hukukunda kapsamının genişletilmesi, Anayasa m. 41’de öngörülen devletin aileyi koruma yükümlülüğü ve aile hukukunun kamu düzenine ilişkin niteliği karşısında, hukuki ve normatif açıdan ciddi sınırlamalara tabidir.

Sonuç olarak aile hukukunda arabuluculuk kurumu, Türk hukuk sisteminin temel ilkeleri karşısında tamamen dışlanması gereken bir yöntem olarak değil, hukuki ve normatif açıdan ciddi sınırlamalara tabi, yargı destekli ve istisnâ bir uzlaşma aracı olarak değerlendirilebilir. Bu alanda asıl ve etkili çözüm, Anayasa m. 41 ve TMK’nın koruyucu hükümleriyle uyumlu şekilde; uzmanlaşmış aile mahkemelerinin, sosyal hizmet ve psikolojik destek mekanizmalarıyla güçlendirilmesi, yargılamanın hızlandırılması ve çok disiplinli yargısal modellerin geliştirilmesidir. Böylelikle, aile hukukunun temel amacı olan zayıf tarafın korunması, arabuluculuk kurumunun sınırları da gözetilerek daha sağlıklı biçimde gerçekleştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Acabey, M. B. (1988). Evlilik Birliği'nde Yasal Mal Rejimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Altıntaş, M. Ş. (2021). Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği. Medeni Hukuk Dergisi, 1(2).
- Altıntaş, M. Ş. (2024). Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği. DergiPark Hukuk Araştırmaları Dergisi, 52–56.
- Ayvayayla, H. (2002). Türk Hukukunda Yasal Mal Rejimi (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi.
- Börü, L. (2017). Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (130), 103–108.
- Dural, M., Öğüz, T., & Gümüş, A. (2015). Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku. Filiz Kitabevi.
- Dural, M., Öğüz, T., & Gümüş, A. (2020). Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku. Filiz Kitabevi.
- Gençcan, Ö. U. (2023). Mal Rejimleri Hukuku (3. baskı). Yetkin Yayınları.
- Güneri Yener, S. (2021). Olağanüstü Mal Rejimi (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hatemi, H., & Kalkan Oğuztürk, B. (2014). Aile Hukuku (3. baskı). On İki Levha Yayıncılık.
- Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK), m. 18/3.
- Kavasoğlu, A. Ş., & Gündoğdu, T. (2021). Aile Arabuluculuğunun Tarihi Gelişimi Ve Ülkemizdeki Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(2), 781–793.
- Kavasoğlu, A., & Gündoğdu, E. (2021). Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği Üzerine Bir Değerlendirme. Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, (22), 44–47.
- Kılıçoğlu, A. (2019). Aile Hukuku. Turhan Kitabevi.
- Kaplan Güler, B. (2014). Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk. On İki Levha Yayıncılık.
- Özbek, M. S. (2013). Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (3. baskı). Yetkin Yayınları.
- Öğüz, T., Dural, M., & Gümüş, A. (2020). Türk Özel Hukuku – Aile Hukuku. Filiz Kitabevi.
- Öztan, B. (2004). Aile Hukuku (5. baskı). Turhan Kitabevi.
- Öztan, B. (2019). Aile Hukuku. Ankara.

- Sarı, S. (2007). Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi. Beta Yayıncılık.
- Serozan, R. (2009). Eşlerin Malları. Filiz Kitabevi.
- Şensöz, E. (2007). Milletlerarası Hukukta Mal Rejimine Uygulanacak Hukuk. Uygulamalı Aile Hukuku Sertifika Programı III, 312.
- Şıpka, Ş. (2007). Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı'nın değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 163–175.
- Tanrıver, S. (2018). Dava Şartı Arabuluculuk Üzerine Bazı Düşünceler. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (134), 225–231.
- Tanrıver, S. (2021). Aile Hukuku Dersleri. Yetkin Yayınları.
- Tekinay, S. S. (1982). Türk Aile Hukuku (5. baskı). İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Uyumaz, A., & Erdoğan, K. (2015). Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(1), 119–147, 155–158.
- Yener, S. G. (2021). Olağanüstü Mal Rejimi (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi.
- Zevkliler, A., Acabey, M. B., & Gökyayla, E. (1999). Medeni Hukuk. Ankara.
- Zeytin, Z. (2005). Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Tasfiyesi (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.